

การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม

พ.ศ. 2325 - 2411

นายทวีศักดิ์ เมื่อกสม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-638-865-7

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิจัยการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**THE READJUSTMENT OF KNOWLEDGE, TRUTH, AND POWER OF THE
ELITES IN SIAM, 1782-1868**

Mr. Davisakd Puaksom

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in History**

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

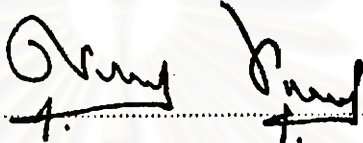
Academic Year 1997

ISBN 974-638-865-7

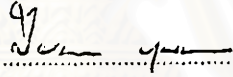
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม
 พ.ศ. 2325 - 2411
โดย นายทวีศักดิ์ เมื่อกสม
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์

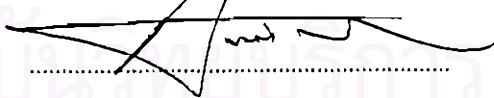
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

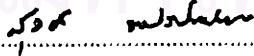

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาท บุนนาค)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ จันทรวงศ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ ชนประสิทธิ์พัฒนา)

ทวีศักดิ์ เมือกสม : การปรับตัวทางความรู้, ความจริง, และอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2325 - 2411 (THE READJUSTMENT OF KNOWLEDGE, TRUTH, AND POWER OF THE ELITES IN SIAM, 1782-1868) อ.ที่ปรึกษา : อาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์ ; 205 หน้า. ISBN 974-638-865-7.

ชนชั้นนำสยามสมัยรัตนโกสินทร์แย่งความรู้ออกเป็นความรู้ทางโลกย์กับความรู้ทางธรรม. การแย่งความรู้ดังกล่าวมีผลอย่างมากต่อการสร้างวาทกรรมการรับและการเผชิญหน้ากับความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกในช่วงการเปลี่ยนแปลงของสยาม. เพราะเมื่อมีชนชั้นนำชาวตะวันตกนำความรู้สมัยใหม่และคริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแพร่, ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้นถูกชนชั้นนำสยามรับเอามาใช้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ แต่คริสต์ศาสนากลับถูกปฏิเสธและไม่ได้รับการยอมรับ. แม้ว่าชนชั้นนำจะพยายามผูกปมให้คริสต์ศาสนากับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, แต่ก็ถูกชนชั้นนำสยามจับแยกออกจากกัน โดยให้เหตุผลว่า ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นความรู้ทางโลกย์ ส่วนคริสต์ศาสนาเป็นความรู้ทางจิตวิญญาณ. การรับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นการรับความรู้ทางโลกย์ที่ธรรมดาสัมัญ. ส่วนความรู้ในคริสต์ศาสนาซึ่งถูกมองว่าเป็นความรู้ทางจิตวิญญาณนั้น ก็เชื่อว่ามีแต่ความรู้ในพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นความรู้ที่เที่ยงแท้ และเป็นเหตุผลทำให้คริสต์ศาสนาถูกปฏิเสธ. การรับความรู้ทางโลกย์และปฏิเสธความรู้ทางจิตวิญญาณของตะวันตกทำให้สยามเปลี่ยนจาก "สยามเก่า" มาสู่ "สยามใหม่" โดยในด้านหนึ่งยังคงสืบเนื่องในทางความคิดกับจารีต แต่ในอีกด้านหนึ่งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหันมารับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ของตะวันตกอย่างเข้มข้น.

ภาควิชา ...ประวัติศาสตร์.....
สาขาวิชา ...ประวัติศาสตร์.....
ปีการศึกษา ...2540.....

ลายมือชื่อนิติต ทวีศักดิ์ เมือกสม
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

##C810347 : MAJOR HISTORY

KEY WORD: KNOWLEDGE / TRUTH / POWER / ELITES / SIAM

DAVISAKD PUAKSOM : THE READJUSTMENT OF KNOWLEDGE, TRUTH, AND POWER OF THE ELITES IN SIAM, 1782-1868. THESIS ADVISOR : CHALONG SOONTRAVANICH. 205.pp. ISBN 974-638-865-7.

Siamese elites during the early Bangkok drew the line between secular and spiritual knowledges. This separation was obvious in their discourse when confronting modern science and Christianity during this most crucial period of transformation. When the missionaries brought in modern science and Christianity, modern science was grasped by Siamese elites without question, while Christianity was rejected. The missionaries unified modern science and Christianity discursively, but was countered by Siamese elites that both could not be fused in. They argued that modern science was secular knowledge, while Christianity was spiritual. The adoption of secular, thus profane, knowledge was acceptable, but the spiritual knowledge represented in Christianity could not be juxtaposed with Buddhism which was believed representing the Absolute Truth. The adoption of modern science and the negation of western spiritual knowledge turned Siam from "the old" to "the modern", which on the one hand continued its traditional interpretation of spiritual knowledge, but on the other adopted modern science of the West.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา...HISTORY.....

สาขาวิชา...HISTORY.....

ปีการศึกษา...1997.....

ลายมือชื่อนิสิต..... *วิมล ดิลก*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *ดิลก*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ก็ด้วยความช่วยเหลืออันเปี่ยมไปด้วยความรักของครูบาอาจารย์ ญาติ และมิตรจำนวนหลายสิบคน. ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่ออาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์ อาจารย์ที่ปรึกษา, อาจารย์ชัยวัฒน์และอาจารย์สุวรรณ สถาอานันท์, อาจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ, และอาจารย์บุษกร กาญจนจารี ที่กรุณาอนุเคราะห์จนทำให้การเขียนวิทยานิพนธ์ลุล่วงไปได้. ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ จันทร์วงศ์ ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์, ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา กรรมการสอบ เป็นอย่างสูง. นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์ สมเกียรติ วันทะนะ ที่ช่วยวิจารณ์ในการนำเสนอความก้าวหน้าวิทยานิพนธ์, อาจารย์ธเนศ วงศ์ยานนาวา และอาจารย์ยุคติ มุกดาวิจิตร ที่ช่วยวิจารณ์และให้คำแนะนำ, และขอขอบพระคุณคณาจารย์แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ ที่ได้เมตตากรุณารวมทั้งอดทนต่อผู้เขียนมาเป็นเวลาถึง 3 ปี.

ผู้เขียนขอขอบคุณวีรศักดิ์, ศิริพร, สราญมิตร, และพิทยะ - ที่ทำให้ชีวิตการเรียนประวัติศาสตร์เริ่มต้นขึ้นมาได้อย่างแปลกประหลาด; ขอขอบคุณแป้ง, ห้อป, และโดยเฉพาะบี ที่ช่วยทำภาพกราฟฟิคจำลองโลกแบบไตรภูมิให้ดูสวยงาม. ความรักความขอบคุณ "อย่างแรง" นั้นเป็นของสระณี ดือระ และณภชนก กำลังเกื้อ, มิตรอันประเสริฐที่คอยให้กำลังใจและพยายามจะเข้าใจ.

ในช่วงปีสุดท้ายของการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนได้รับความรัก ความเข้าอกเข้าใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความอดทนอย่าง "สม้าเสมอ" จาก[อาจารย์]จิรพล เกตุจุมพล และกมลทิพย์ จ่างกมล ที่นอกจากเปิดโอกาสให้ผู้เขียนได้เข้ามาร่วมใช้ชีวิตในบ้านหลังเดียวกันที่อุดมไปด้วยเอกสารทางประวัติศาสตร์จำนวนมากแล้ว ยังได้ร่วมรับรู้ถึง "ห้วงยามต่างๆ ของการทำงาน", อดทนต่อการซักถามไม่จบสิ้น, ช่วยอ่านช่วยวิพากษ์วิจารณ์จนเต็มความสามารถ, รวมทั้งได้เอื้อเฟื้ออุดหนุนจุนเจือ และ "ดื่มสุรารายลำน้า". ความขอบคุณพิเศษเป็นของกมลทิพย์ ที่ช่วยเหลือในการให้ยืมคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กมาใช้ระยะยาว.

กลุ่ม "Spice Girls" เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในช่วงสามเดือนสุดท้าย ที่ทำให้การเขียนวิทยานิพนธ์สดใสขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์, โดยเฉพาะชนิดา พรหมพยัคฆ์ (ยัย) และนันธิยา ทิมลศิริผล (จีเอ). สำหรับ "Brownny" นั้นเป็นคนพิเศษที่ควรได้รับความขอบคุณอย่างท่วมท้นล้นหลาม.

คนท้ายสุดแต่ไม่ได้น้อยกว่าคนอื่น ๆ เลย คือวิจิตร ว่องวาริทิพย์ ที่ได้ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ปลอบโยนต่อผู้เขียน.

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ:

“สยามเก่า” กับ “สยามใหม่”: ปัญหาการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ยุคต้นรัตนโกสินทร์

- ปัญหาในการแบ่งยุคประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์	1
- สำนักทางประวัติศาสตร์แบบจารีตกับขบวนการเดือนตุลาคม 2516	11
- สนธิสัญญาเบาริงกับจุดเปลี่ยนทางเศรษฐกิจไทยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา	14
- จาก “ปัจจัยภายใน” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ถึงการกลับมาหา “ปัจจัยภายนอก” ของธงชัย วินิจจะกุล	22
- วัตถุประสงค์ของการศึกษา	32
- สมมติฐาน และแนวเหตุผล	32
- วิธีวิทยา	35
- ขอบเขตของการศึกษา	36
- หลักฐานที่จะใช้สำหรับการศึกษา	36
- คำย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์	36

บทที่ 2 การตีความพุทธศาสนาในจารีตของชนชั้นนำไทยต้นรัตนโกสินทร์: ภายสังขารกับจิตวิญญาณ, โลกียะกับโลกุตตระ และโลกย์กับธรรม

- บทนำ: การแสวงหาตัวตนของ “โพธิ์”	37
- “โลก” แบบ ไตรโลกวินิจยอดฉก	41
- เมื่อโลกถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน: ภายกับจิต, โลกุตตระกับโลกียะ และโลกกับธรรม	49
- ความรู้ทางโลกย์กับความรู้ทางธรรม: โลกียาสถาปัตยกรรมกับความจริงสูงสุด	54

บทที่ 3 “สกตตามไปโดยรอยเท้าและสายโลหิตอันหยดหย้อย”:

การค้นหาความจริงใน กฎหมายตราสามดวง

- บทนำ: <u>กฎหมายตราสามดวง</u> กับการจัดกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่ง	67
- “สกตตามไปโดยรอยเท้าและสายโลหิตอันหยดหย้อย”: ความเปรียบ (Allegory) ของการค้นหาความจริง	76
- วิธีวิทยาของการแสวงหาความรู้: ว่าด้วยการแสวงหาความรู้จาก “คำให้การ”	85

บทที่ 4	จารึกวัดพระเชตุพนฯ: บูรพาคติศึกษา, ภาพตัวแทน (representation) ของความรู้, และการเขียนตะวันตกของชนชั้นนำไทย	
	- บทนำ: การกึ่งที่เหนือจริงของคนขาว และความหลงของบูรพาคติศึกษา (Orientalism)	92
	- ภาพตัวแทน (representation) ของความรู้ หรือ "University in Stone"	102
	- โคลงภาพต่างภาษา: การเขียนตะวันตก และ งานเขียนชาติพันธุ์วรรณา (Occidentalism and Ethnography)	109
บทที่ 5	การทำให้ตะวันตกเป็น "ตะวันออก" ของสยาม: การ "จัดการ" กับความรู้สมัยใหม่ของตะวันตก	
	- หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder: สนามาตกรรมบนเส้นขอบฟ้าของจักรวาลวิทยาแห่งความรู้	129
	- การทำตะวันตกให้เป็น "ตะวันออก" ของสยาม (Orientalizing the Occidental of Siam)	135
	- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ กับ หนังสือแสดงกิจจานุกิจ: "ชาวพุทธสมัยใหม่" ฤๅสายธารแห่งความรู้ของกรุงรัตนโกสินทร์	153
บทที่ 6	บทสรุป	173
ภาคผนวก ก:	ตารางการแบ่งโลกภูมิออกเป็น 31 ภูมิใน ไตรภูมิพระร่วง	177
ภาคผนวก ข:	ตารางการแบ่งโลกภูมิออกเป็น 32 ภูมิใน ไตรโลกวิเนจยยกถา	178
ภาคผนวก ค:	แผนภาพโลกสี่ฐานใน ไตรโลกวิเนจยยกถา	179
ภาคผนวก ง:	รายชื่อสมาชิก หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder	180
ภาคผนวก จ:	บทความที่เปิดวิวาทะกันใน หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder	
	1: "ยูนิเวอร์ซิตี"	181
	2: "ตราชูอย่างหนึ่ง"	181
	3: "ผู้กลัวพุทธศาสนาจะหมดเร็วไป"	183
	4: "การสั่งสอนวิชาย่างประเทศยุรบ"	184
	5: "คำเตือนสติท่านทั้งหลาย"	185
	6: "การที่ท่านแก้ด้วยศาสนา"	186
	7: "คำตอบท่านผู้สรรเสริญพุทธศาสนา"	187
	8: "คำตอบแก่ท่านผู้ชอบพุทธศาสนา"	189

9: "หนังสือหลวง"

192

10: "[ห]นึ่งสือตอบผู้ทีลรรเลฎทุทศาสนา"

193

รายการอ้างอิง

196

ประวัติผู้วิจัย

205

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย